

Ki fog itt kormányozni?

Farkas Zoltán interjúi a Fidesz két politikai tanácsadójával, Bence Györggyel és Kovács Andrással

*

Bence György: „Itt csodáról van szó”

– Kinek az ötlete volt, hogy a magyar közéletbe igyekezzék beilleszkedni egy olyan párt, amelyiknek a tagjai csak harmincöt évnél fiatalabbak lehetnek... hiszen a modern polgári pártok történetében erre aligha akad példa. Ki számított arra, hogy egy ilyen párt Magyarországon a politika meghatározó tényezője lehet?

– Nem tudom. Gondolom, nem is pártnak indult. Ki a csoda gondolt arra a Fidesz születésekor, hogy ebből egyszer párt lesz? Hiszen akkor még azt sem tudtuk, hogy a belátható időn belül többpártrendszer lesz-e Magyarországon. Én 1988 óta ismerem a Fidesz néhány vezetőjét, de állandó munkakapcsolat csak három éve van köztünk.

– Véleménye szerint mi a Fidesz?

– Hadd próbáljak erre így válaszolni: nagyon furcsa, hogy Magyarországon két liberális párt van. Bár mint a napokban egy történész szellemesen megjegyezte, már az is furcsa volna, ha legalább egy liberális párt lenne. A történelmi előzmények alapján igazán nem lehetett számítani arra, hogy lesz egy liberális párt, amelyiknek jelentős parlamenti súlya van, jól szerepel a választásokon, és amelyik minden, időközben felmerült bonyodalom dacára fontos parlamenti tényező, és lesz egy másik, egy kisebb liberális párt, amelyik élvezi a közvélemény egyhar-

madának aktív támogatását. Kialakult tehát egy jelentős liberális közép-erő. Nyilván ezen belül kell meghatározni a Fideszt.

– Mi a különbség a két liberális párt között?

– A Fidesz más társaságból nőtt ki, mint az SZDSZ; ez más korosztály, más a társadalmi háttér. A Fidesz a Bibó-kollégium köréből bontakozott ki, tagjai tehát vidéki fiatalok. A vidéki középosztály egyetemista növendékei. Egészen más volt a viszonyuk a politikához, mint az SZDSZ első vezető garnitúrájának. Az SZDSZ vezetői – egyébként sokan közülük ma is barátaim – értelmiségi módra közelítettek a politikához. Az elvekből, a normákból, a programokból indultak ki, ezeket igyekeztek a körülményekre alkalmazni. A Fidesznel ellenben ennél pragmatikusabb megközelítés érvényesül. Ez nem elvtelenség, de inkább abból indulnak ki, hogy az elvek azt határozzák meg, mit nem szabad csinálni.

– Ön Kis János egykori szerzőtársa. Miért a Fideszt választotta, miért nem a Kis János vezette SZDSZ-t? Hiszen „trófi munkássága” is a Beszélő-körhöz és a demokratikus ellenzékhez kötötte.

– Sok szabaddemokrata vezető mindmáig barátom maradt, némelyikük a legjobb barátaim közé tartozik, ám útjaink – a szó politikai értelmében – már régebben elváltak.

– *Milyen értelemben?*

– Maradjunk ennyiben, hogy útjaink elváltak. En erről nem nyilatkoztam akkor sem, amikor az SZDSZ csillaga sokkal magasabban állt. A kifejtése ugyanis olyan kritikával járt volna, amelyet nem óhajtottam megtenni. Ez a kritika nem fér össze a barátsággal. Most pedig, amikor kevésbé állnak jól, pláne nem fogok erről nyilatkozni.

– *A Fidesz másik tanácsadója, Kovács András azt mondta, szívesen látta volna az SZDSZ-t szociáldemokrata pártnak. Ez nem jött össze. A politikai pályájukat kezdő fideszesek között pedig többen vallottak szociáldemokrata nézeteket. Ehhez hasonló különbségek is elválasztották önt az SZDSZ-től?*

– Erre tulajdonképpen nagyon egyszerű válaszolni, már azon a szinten, ahogy válaszolni óhajtok. Amikor ez egyáltalán felmerülhetett, eldöntöttem, hogy nem akarok politikus lenni. Tehát sem választott tisztségért nem óhajtok indulni, sem annál nagyobb hivatalt nem akarok vállalni, mint amilyent most betöltök...

– *Ön az ELTE filozófiai tanszékének a vezetője...*

– Igen. Egyébre nem is törekszem. De azt nem tudom és akarom megtagadni, hogy politikai beállítottságú ember vagyok. Ebből adódóan csak efféle tanácsadói szerepre vállalkozhatom. S hogy miért a Fideszt választottam? Hát, én is szerettem volna, ha létrejön egy komoly szociáldemokrata párt. Ez azonban, úgy látszik, nem következik be – és nem csak azért, mert a magyarországi szociáldemokrata pártok szervezői elpuskáztak egy nagy lehetőséget. Annak, hogy nincs ilyen párt, alighanem mélyebb okai vannak. A nyugat-európai szociáldemokrata pártok fokozatos történelmi fejlődés eredményeképpen alakultak ki. Szocialista pártként kezdték, s lépésről lé-

pésre adták fel a szocialista ideológiát, mígnem elfogadták a tőkés piacgazdaságot. Úgyszólván csak történelmileg lehet meghatározni, hogy mi a szociáldemokrata álláspont. De bármi légyen is az, ezt újonnan nagyon nehéz meghonosítani. Ha Magyarországon nem következik be a kommunista hatalomátvétel, akkor ma alighanem erős szociáldemokrata párt működne. De úgy látszik, ezt újrakezdeni nem lehet, még akkor sem, ha a nagy nyugat-európai szocdem pártok szívesen látnának és támogatnának ilyen kelet-európai testvérpártokat.

Nem azért mentem a Fideszhez, mintha azt hittem volna, hogy ők közelebb állnak a szociáldemokrata felfogáshoz, mint az SZDSZ. Ennek inkább az ellenkezője az igaz: az SZDSZ-ben vannak szociáldemokrata irányzatok, a Fideszben ma ilyen nem nagyon akad; ugyanakkor az SZDSZ-ben is és a Fideszben is létezik egy dogmatikus szabadpiaci beállítottságú csoportosulás, a gazdasági szakértők jó része ide sorolható. Tehát mindkét párt felettből sokszínű, bár a fideszes vezetők és szakértők nincsenek olyan sokan, hogy annyifelé húzzanak...

Ezek után két ok miatt választottam a Fideszt. Egyrészt nagyra értékeltem ezt a nem értelmiségi világlátást, közelítésmódot a megoldandó problémákhoz, a politikához. Az értelmiségiek nem nagyon válnak be a politikában. Egyebek mellett ezért sem hiszem, hogy nekem politikusnak kellene lennem. A politika külön mesteriség, különös tehetséget igényel.

– *A Fidesz vezetői politikusok? Nem értelmiségiek?*

– Most ugrat, vagy megpróbál beugratni. Hadd legyek akkor én meg tanárosan magyarázó. Attól, hogy valaki nagy tudós vagy zseniális író, még nem biztos, hogy alkalmas politikus-

nak. Sőt a tudományos vagy művészi pálya rendszerint úgy alakítja a karaktert, hogy az nem kedvez a politikai képességek kibontakozásának. Ez olyan régi kritika az értelmiségi politikusokkal szemben, mint maga az értelmiség. Másrészt attól, hogy valaki jó profi politikus, még lehet művelt, képzett, literátus ember, csak persze nem lesz annyi ideje rá, hogy értekezéseket vagy regényeket írjon, mint akinek nincs más dolga.

Bátran állíthatom, hogy amikor Orbánnal, Kövérrel vagy Szájerral a jóvátétel vagy az igazságtétel kérdéseiről vitatkoztunk, ebből filozófusként is legalább annyit tanultam, mint a kollégáimmal folytatott szakmai vitákból. Ugyanez áll azokra a megbeszélésekre, amelyeket Fodor Gáborral és munkatársaival tartottunk egyházpolitikai kérdésekről, vagy Németh Zsoltékkal a kisebbségi jogokról.

De szeretnék most már rátérni a másik fő okra, amiért a Fidesznek ajánlottam fel szolgálataimat. A másik ok az, hogy a Fidesz számára sokkal egyértelműbb a nacionalista jobboldalhoz való viszony, mint az SZDSZ számára.

– Milyen értelemben?

– A Fidesz vezetőiben semmiféle bizonyítási kényszer, semmiféle olyan magatartás nem fedezhető fel, mintha ők be akarnák bizonyítani a nacionalista politikai erőknél, hogy ők is vannak olyan hazafiak, ők is vannak olyan jó magyarok, mint – amazok. Amikor a disszidens ellenzéki kezdeményezői – köztük jómagam – felléptek, bennük, bennünk ez a bizonyítási kényszer megvolt. A politikai mező bal oldaláról – ha nem is a bal széléről – jöttünk, s bőven volt bennünk ilyen érzés. Nem is ok nélkül.

– Miért volt ez indokolt? Ez belső kényszer, lelki kényszer volt, netán afféle genetikai ártalom, vagy micsoda?

– Ennek az indokoltsága politikai értelemben nagyon messzire vezet, egészen a modern baloldal eredendő bünéhez. A magyar baloldal 1918–19-ben, bizony, beugrott abba a szerepbe, amit neki akkor a jobboldal szánt, és ez lehetővé tette a forradalmak után a jobboldalnak, hogy azt az egész politikai csődöt – amit nem a baloldal okozott – a baloldal nyakába varrja. Ettől kezdve a polgári radikálisoktól a kommunistákig mindenki állandóan a nacionalistáknak nyalt. Pardon, ez erős kifejezés. A nacionalisták előtt igyekezett bizonyítani a hazafiasságát. Ez volna tehát a történelmi ok. Ennek ezenkívül nyilván személyes okai is vannak, ebbe nem akarok belemenni, ez mindenkinél más és más.

– A fideszesek nagyon céltudatos, pragmatikus, irányíthatatlan társaságnak látszanak, öntörvényűen politizálnak, kívülről igazán nem látható, kikre hallgatnak, egyáltalán, igénylik-e az idősebb korosztályok gondolkodóinak a véleményét. Hogy van az, hogy éppen önre és Kovács Andrásra hallgatnak, miközben általában a náluk idősebb értelmiségi és politikusi csoportosulásokról nincsenek túl jó véleményekkel?

– Ez tendenciózus kérdés, tele mindenféle állítással...

– Nem annak szántam. De nyugodtan javítson ki.

– A tanácsadóknak nem az a dolguk, hogy irányítsák a pártot. Továbbmegyek: én nem is adnék tanácsot olyan pártnak, amelyik minden tanácsomat megfogadja. Ha azt hinném, hogy nekem kell a politikát művelnem, akkor politikus volnék. Azt gondolom, hogy ők nálam sokkal jobb politikusok. De szükségük lehet, hogy időnként szembe kerüljenek másfajta szemlélettel – és azt is fontolóra vegyék, amit más mond nekik, mondjuk én. De nem vá-

rom, hogy megfogadják a tanácsaimat. Az lehetetlen helyzet volna, ha azt várnám, hogy a magamfajta tanácsadók irányítsák a pártot. Ráadásul épp azt a funkcionkat vesztenénk el, ha mindenben ránk hallgatnának, ami miatt tanácsadók vagyunk. Így szabadabban gondolkodhatunk, mint azok, akik a napi politikában benne élnek. Nem az a különbség a politikus és a tanácsadó között, hogy a tanácsadó bölcs tudós, a politikus pedig korlátolt prakticista. Megesik, hogy a politikus sokkal okosabb nála. Az a különbség, hogy a politikus a pártja sikerét, az egész pályáját, személyes jövőjét teszi kockára, a tanácsadó viszont szabadon beszélhet. Én azt mondhatok, amit akarok. A Fidesz körül egyébként nagyon sok egyetemi tanár, szakértő működik ilyesféle módon.

6

- Akkor mivel magyarázható, hogy Kovács Andrással mindketten szívesen vették volna, ha egy erős magyarországi szociáldemokrata párt működne, és mindketten a Fidesznél kötöttek ki?

- Ez is azt mutatja, hogy politikusnak alkalmatlan vagyok, hiszen az foglalkoztatott elméleti alapon, hogy az én preferenciáim szerint mi lenne kívánatos. Mindenféle olyan elmékedésekbe bocsátkoztam, hogy a különböző társadalmi érdekek szempontjából miért volna szükség szociáldemokrata pártra. Ez üres spekulációnak bizonyult.

- Az MSZP-t ön - és a Fidesz - nem fogadja el szociáldemokrata pártnak?

- Persze hogy nem az. Számomra ez evidens. Elképzelhető ugyan, hogy az MSZP-t egyszer majd felveszik a Szocialista Internacionáléba, elképzelhető, hogy ők a legnagyobb jóhiszeműséggel vélik magukat szociáldemokrata pártnak - de azért az MSZP nem az. Mondtam, hogy újonnan induló szociáldemokrata párt létezésében nem

hiszek; ezek a pártok mind történelmi képződmények. Főleg nem hiszek abban, hogy kommunista előzmény után alakul át egy párt. Az MSZP belátható ideig a szónak abban az értelmében nem lesz szociáldemokrata párt, ahogy például a Német Szociáldemokrata Párt az. Ez nem vádaskodás. Nem akarom azt állítani, hogy a magyar szocialisták hamis tollakkal ékeskednek - csak én ebben egyszerűen nem hiszek.

- Ön szerint a magyar politikai mezőben hol helyezkedik el a Fidesz? A közvélemény-kutatások szerint a Fidesz csaknem harmincszázalékos rokonszenvindexű párt. Ha ez a közvélemény-kutatási eredmény igaz, és a Fidesz lesz az új kormányzat centrumában, akkor milyen kormány lesz az? Milyen irányzatú, milyen szándékú?

- Az mindenekelőtt a választási eredményektől függ, hogy a Fidesz - amennyiben kormányozni fog - mit tud tenni. Semmiféle elvekből nem dedukálható, hogy kikkel kell együttműködni. Ennek ellenére a Fidesz törekvései szerintem világosak. A külpolitikában, amennyire lehetséges, a Fidesz Európa felé fordul, bár a körülmények nem túl kedvezőek.

Az európai struktúrákba ugyanis pillanatnyilag nem nagyon akarják a kelet-európai országokat beengedni. Ezek a struktúrák akkor alakultak ki, amikor Európa egyfelől Amerikával, másfelől a szovjet blokkal szemben definiálta önmagát. Ennek a képletnek az egyik fele kiesett. Ebből adódóan a nyugat-európai országokban olyan folyamat játszódik le, ami meglehetősen szétzilálta ezt a társaságot. Ráadásul olyan feladatok elé állította, mint a balkáni konfliktus, amire nincs felkészülve sem politikailag, sem gazdaságilag, sem katonailag. Túl kockázatos a politikailag kiszámíthatatlan, gazda-

ságilag instabil kelet-európai országokat integrálni ezekben a struktúrákba. Úgyhogy gyors eredményekre nem számíthatunk. Még az is lehet, hogy a gyakorlatban kirekesztő politika fog velünk szemben érvényesülni, amit persze majd nyájas retorikába burkolnak. Az is lehetséges, hogy létrehozunk valami homokozót, amelyben a legjobban viselkedő, legfejlettebb vagy legdemokratikusabb keleti országok eljátszódhatnak egymás közt, s amire majd azt lehet mondani, hogy ez Európa előszobája. Ebbe bebocsátást nyerhet majd Lengyelország, Csehország, Szlovénia, Magyarország és még ki tudja, kicsoda... Bár az sem lehetetlen, hogy mégiscsak erőt vesznek magukon, és bevesznek minket.

Mindenesetre a Fidesz – a Nyugat részéről megnyilvánuló szűkkeblűség dacára – következetesen szorgalmazni fogja a közeledést Nyugat-Európához. Az elutasítást, a pofonokat érzelmileg nem fogja túlreagálni, hanem ki fog tartani az európai orientáció mellett. Ez nem mondható el minden parlamenti pártunkról.

Ami pedig a belpolitikát illeti, ha a Fidesz komoly szerepet fog játszani egy eljövendő koalícióban, akkor olyan politikát képvisel majd, amelyben az érzelmeknek, az ideológiáknak, az érzelmi-ideológiai alapon szított konfliktusoknak jóval kisebb szerep jut, mint amekkorát ennek a mai kormánykoalíció szánt. A Fidesz azon az alapon kíván együttműködni bárkivel, hogy mit akar csinálni, és nem azon az alapon, hogy ki volt az apja-anyja, szereti-e a népi táncot vagy nem, jár-e templomba és milyen gyakran, magyarán – vagy éppen nem magyarán – ez volna az a bizonyos pragmatizmus.

– *A Fidesz az indulása óta nagyon sokféleképpen definiálta már önmagát: volt radikális, antikommunista, ateista*

és a jó ég tudja még milyen párt. Most pedig egyszer csak azt nyilatkozták a Fidesz vezetői, hogy a Fidesz tulajdonképpen jobbközép-párt.

– Amit most felsorolt, azt nem a Fidesz állította magáról, hanem ezeket a jelzőket mások aggatták rá. A Fideszről először mindenkinek a diák-radikalizmus jutott eszébe. Ennek bizonyos külső jegyeit – annak idején – ők magukon is viselték, gesztusokban, viselkedésben, a retorikában, de a célok tartalmában ezt soha nem vettem észre. Furcsa lenne például, ha ateista pártnak tekintenék magukat, miközben a Fidesz parlamenti frakciójában jó néhány politikus ül, aki nem csak hogy mélyen vallásos, de politikai döntéseiben is figyelembe veszi egyháza tanítását.

– *Hogy lett egyszer csak jobbközép-párt a Fidesz? Megválasztották a pártelnököt, aki ezt bejelentette...*

– Kérdezze meg tőle... Én magam nem nagyon használok ezt a fogalmat.

– *Ilyen bejelentést meg lehet tenni a tanácsadók megkérdezése nélkül?*

– Minden bejelentést meg lehet tenni a tanácsadók megkérdezése nélkül. Pontosan erről van szó: én tanácsokat adok, ők hozzák a döntéseket, ők tesszik kockára a maguk politikai jövőjét. Nekem nincs politikai jövőm, nincs mit kockára tennem.

– *Milyen a Fidesz belülről?*

– Az elmúlt három év tapasztalatai alapján, beleértve a tudományos életben, az egyetemi testületekben szerzett tapasztalatokat is, azt mondhatom, hogy még mindig a Fideszben képesek leginkább meghallgatni egymást – képesek fontolóra venni mások érveit.

– *Az elmúlt néhány évben a legtöbb nagy pártot magával ragadta a tagsága. Ez történt mindenekelőtt az MDF-ben, bár ott most a tagság egy része*

minden bizonnyal kiválik, Csurkával tart. De amíg ez a szakítás be nem következett, addig a tagság új és új társadalmi konfliktusokba sodorta az MDF-et. Két évvel ezelőtt az SZDSZ-t is valami hasonló érte el, az 1991-es őszi országos gyűlésről írta Eörsi István rémülten, hogy megszólalt a szabaddemokrata pártban is a ferencvárosi B-közép. A Fidesz „szerencsés” helyzetben van, mert nem látszik a tagsága – már amennyiben egy politikai párt esetében ez szerencse. A Fidesz így nem kerülhetett ellentétbe vele, nem mutatkozott eddig az a dilemma, hogy mást akar a tagság, mint amit az országos politika megkövetelne, és amit a rájuk szavazók elvárnának...

8 *– Ezek nem kérdések, hanem állítások. A legtöbb nem is a Fideszre vonatkozik. Ami a Fideszt illeti, a tagság véleményéről és fellépéséről legfeljebb kongresszusi benyomásaim vannak. De nevetségesnek tartom azt a feltételezést, hogy a Fidesz tagsága afféle kezes társaság volna. Aki először vesz részt egy Fidesz-kongresszuson, azt könnyen irritálhatja, hogy ez a tagság mennyire nem tisztelettudó. Ennyiben kétségkívül „fideszesek”. Egy Fidesz-kongresszus úgy néz ki, hogy fent valaki szónokol, ahogy ez a kongresszusokon lenni szokott, és a padosorokban hátat fordítva beszélgetnek. Nem nagyon hódolnak a vezetőiknek. Ám a vita során mégiscsak kiderül, hogy odafigyeltek, vagy oda is figyeltek, és érvényesíteni tudják az akaratukat. Ha egy kongresszus résztvevői reprezentálják a tagságot, már pedig ez feltehetően így van, akkor igenis van szerepe a tagságnak. A küldöttek a legutóbbi kongresszuson százával terjesztettek elő például módosító javaslatokat a szervezeti szabályzathoz, ami nem derül ki a sajtóból, miután ez meglehetősen unalmas kérdés, párt-*

belügy. Egyrészt vagány stílusban adják elő magukat, másrészt komolyan veszik a szervezeti-jogi szabályokat – szemben az elméleti-ideológiai kérdésekkel. Ez persze abból is fakad, hogy a Fidesz legképzettebb vezetői jogászok, közgazdászok, más pártokban viszont a humanistáké volt a döntő szó.

– És milyen lesz a Fidesz? Most megszűnt a korhatár-limit, a Fidesz kormányzásra készül. Vezetői minden bizonnyal bekerülnek a kormányba. Mi lesz a párttal? Mi marad belőle?

– Azt hiszem, a Fidesz volt az első magyar választási párt. Ez nem tagsági párt. Ami azt jelenti, hogy van nyilvántartott, talán még tagdíjat is fizető tagsága, de nem ez a legfontosabb, hanem az, hogy a pártnak a parlamenten kívüli része elsősorban a választásokra orientálódik. A fejlett demokráciákban a legtöbb párt olyan, hogy nem a tagság – amennyiben egyáltalán van – kontrollálja a pártot, hanem a választók.

– Akkor az egyszerű tévedés, amit a kormánykoalíció pártjai művelnek, hogy nem figyelnek oda az egykori választói véleményére, hanem hagyják, hogy elsodorja őket a tagságuk? Kónya Imre 1991-es dolgozatában azt írta, hogy a Justitia-tervet annak ellenére végre kell hajtani, hogy ez minden bizonnyal nem fejez ki többségi akaratot, ezzel az MDF tartozik a tagságának.

– Nem hiszem, hogy ez csak tévedés volt. Azt a fajta politizálást, amire az előbb utaltam, ugyanis csak akkor lehet következetesen művelni, amikor már kialakult pártstruktúra létezik. Amikor már nagyjából sejthető, melyik párt kikre támaszkodik. Akkor már könnyebb odafigyelni a választói akaratra, a közvéleményre. Amíg ez nincs így, addig erősebb a tagság szerepe a párt politikájának a formálásá-

ban. A kelet-európai demokráciákban nincs kialakult pártstruktúra. Olyan elképesztő esetek is előfordulhattak, mint például a Cseh Köztársaságban, ahol a demokratikus ellenzékbeli kinőtt párt – amely a legerősebb párt volt az első választásokon – a második választásokon megszűnt parlamenti párt lenni. Amíg ki nem alakul a pártok klubja, amíg nagyjából el nem dől, mely pártok vesznek részt hosszú távon a politika alakításában, addig valamire támaszkodni kell: hol a tagságra, hol a közvéleményre... Egyáltalán, egy parlamenti demokráciában mi a csudát csinálnak a párttagok? Ha nincs választás, mivel foglalkoznak? Pártéletet élnek. És kik élnek pártéletet? Jelentős részben azok, akiknek nincs jobb dolguk. Ők pedig aligha a leghasználhatóbb, legrokonszenvesebb emberek.

– *A Fideszt a szimpátia tartja életben. Jó, nem csak az. Nem túl bizonytalan ez a bázis? A kiszagzdák a birtokhoz jutni kívánó parasztságra támaszkodhattak, a vagyonosodni akaró, vállalkozni óhajtó paraszti társadalomra. A kereszténydemokraták bázisa az egyház környékén van, hiszen választási időszakokban a papság felszólítja a híveit, hogy kereszténydemokrata jelöltekre szavazzanak. Az MSZP most az MSZOSZ-szel működik együtt, valahol a bérből és fizetésből élők környékén keresi a bázisát. De mi a Fidesz társadalmi bázisa? Van-e ilyen?*

– Ebben az értelemben természetesen nincs. De nincs az SZDSZ-nek és szerintem az MSZP-nek sem. Mert alapjában véve az MSZP sem köti le magát egy meghatározott csoporthoz. Ezek is modern tömegpártok akarnak lenni. Még az MSZP sem mondja magáról, hogy egy meghatározott társadalmi réteg pártja volna – és nem is az. Az tehát pártkonceptió kérdése,

hogy leköti-e magát egy párt a társadalom egy bizonyos rétegéhez, vagy sem.

A Fidesz számára a kérdés inkább az, hogyan lehet a népszerűséget szavazatokra váltani. Ez alapjában véve a kampány szervezésén, a helyi mozgósításon múlik. Hogy ez akkor megy-e jobban, ha egy pártnak erős helyi szervezetei vannak – úgy értem, állandó szervezetei –, vagy pedig akkor megy jobban, ha kis szervezetei vannak, amelyek viszont a kampány időszakában nagyon hatékonyan tudnak működni – ez majd eldől.

Mindkét megoldás mellett szólnak érvek. Egyrészt a pártéletet folyamatosan élő tagságra kampány idején biztosan lehet számítani. Másfelől viszont nem valószínű, hogy az adott választókerületben ők a legrokonszenvesebbek. Nem biztos, hogy tőlük várják a választók a gondjaik megoldását, rájuk néznek föl... Lehet, hogy az a támogatói csapat, amelyik csak a kampány idején vall színt, különben pedig nem jelenik meg pártszínekben a közéletben.

– *Akkor a Fidesz-kormány amolyan szakértői kormány volna? Az a bizonyos szakértői kormány, amelyet 1989–90-ben Németh Miklósnak ajánlott az ellenzék válságmenedzselésre, vagy éppen az a szakértői kormány, amelyet Keresztes K. Sándor javasolt arra hivatkozva, hogy Antall József körül szétetek azok a pártok, amelyekre támaszkodhat? Egyáltalán a stabilizáció kikényszerítheti-e azt, hogy szakértői kormány jöjjön létre?*

– Ennek semmi köze a Fideszhez. A szakértői kormány igénye a parlamenti patthelyzetek idején szokott felmerülni, egyébként pedig antiparlamentáris, antipolitikai jelszó. A Fidesz viszont egyértelműen a pártokra épülő parlamenti demokrácia híve. Azt sze-

retné, hogy a magyar parlamenti demokrácia a pártok versenyén alapuljon, és persze azt szeretné, hogy nyersen, vagy legalábbis jelentős tényező legyen. Nem akarja a Fidesz azt sugallani a választóinak, hogy azért szavazzanak rá, mert ők isten tudja, milyen nagy tudósok.

- *Azért a Fidesz eddigi fellépése ezt sugallja.*

- Inkább azt sugallja, hogy ők nem ideológusok. Azaz, nem csak sugallja, hanem ők valóban nem ideológusok. Ezt nem is kell külön sugallaniuk, ez jön belőlük...

- *Mióta készül a Fidesz a kormányzásra?*

- Minden párt a megalakulása óta erre készül, különben nem volna párt. De csak mostanában érzik a fideszesek, hogy ebből lehet is valami. Közeledik a választás, és élvezik a közvélemény nagy részének a bizalmát. A kormánypártok pozíciója pedig megingott. De nem hiszem, hogy a Fidesz vezetői türelmetlenek lennének, nincs bennük olyan mohóság, mint sok más politikuskban, egész egyszerűen azért, mert ők tulajdonképpen még ráérnek. Az élvonalbeli Fidesz-vezetők számára nem olyan tragédia, ha csak harmincöt éves koruk után lesznek miniszterek.

- *Túlél a Fidesz egy esetleges választási kudarcot? Azt, hogy esetleg mégsem kerülnek be a kormányba?*

- A Fidesz számára nem az a kudarc, ha nem kerül be a kormányba. Sőt az erős pártok számára az lesz a kudarc, ha kormányozniuk kell. Hiszen a következő kormánynak is rengeteg népszerűtlen dolgot kell csinálnia. Minden ellenzéki pártban vannak jelentős erők, befolyásos politikusok, akik úgy gondolják, hogy jó lenne ugyan megerősödvé kikerülni a választásokból, de valahogy meg kellene úszni a kormányzást. Persze, ezt úgy kell

megjelenteni a közönség előtt, hogy ők ugyan vállalnák a kormányzást, csak nem jön össze. A megfutamodás látszata nélkül szeretnének ellenzékben maradni. Normális ember – normális politikus – most nem óhajt möhón kormányozni. Gondoljon bele: 1990 tájékán létrejöhetett volna egy nagykoalíció, de kormányozhatna akár az SZDSZ is, mindegy – bárki kormányozna, ma rendkívül népszerűtlen volna. És valószínűleg a következő kormány is az lesz. Ezt mindenki tudja. Még a szocialisták között is akad, aki őszintén úgy gondolja, hogy még egy ciklusra ki kellene maradni a hatalomból...

- *Az ellenzéki pártok emiatt érzett féltelmükben át fogják engedni a hatalmat a mai kormánypártoknak? Hiszen Antall József és Surján László is bejelentette, nekik két parlamenti ciklusra van szükségük ahhoz, hogy küldetésüket megvalósítsák. Ők továbbra is hatalmon óhajtanak maradni.*

- Akarnak, nem akarnak, át fogják adni a hatalmat. Semmi esélyük nincs rá, hogy megtartsák. Ilyen mértékben egy év alatt nem változhatnak meg az erőviszonyok. A kormány mozgástere politikailag és gazdaságilag is rendkívül szűk. Csodákat nem tudnak művelni – még ál-csodákat sem... Hiszen a nemzetközi pénzügyi élet irányítói ügyelnek rá, mit tesz a hátralévő néhány hónapban a kormány. Tehát ha a Fidesz erősen kerül ki a választásokból, és lehetőség nyílik, hogy az arcuata feladása nélkül kormányozzon, akkor ez elől nem tud kitérni. De a hosszabb távon gondolkodó politikusok – bármely pártban legyenek is – ma nem ácsingóznak a hatalom után. Ez a fideszesekre is igaz.

- *Fideszes körökben elfogadtatott az, hogy a párt miniszterelnök-jelöltje Orbán Viktor? El lehet képzelni egy olyan*

Magyarországot, olyan magyar közvéleményt, amelyik elfogadja Orbán Viktort, vagy egy Orbán Viktor-korú fiatal embert miniszterelnöknek?

– A kérdésben a válasz. Hogy kérdezi, már mutatja, hogy lehetséges. Komolyra fordítva a szót: szokatlan, hogy egy ilyen fiatal embernek komoly esélye van a miniszterelnökségre. De a helyzet is szokatlan. A demokrácia is fiatal. Politikai tapasztalata senkinek sincs több, mint Orbánnak és kollégáinak, ha az élettapasztalata több is az idősebbeknek. Kivéve persze a volt kommunista vezetőket. A választók mindezt mérlegre fogják tenni, de nem hiszem, hogy a többség ne tudná: bizonyos tapasztalatokból jobb a kevesebb.

Elismerem – a Fidesz vezetői is tudják –, hogy a Fidesz mint párt valami különleges képződmény. Papírforma szerint valószínűtlen volt, hogy ilyen erőssé váljék. De azzá vált. Ebből pedig bármi kijöhet.

– *Az viszont valóság, hogy éppen az elmúlt hónapokban – májusban–júniusban – a Fidesz ebből a valószínűtlen népszerűségéből sokat veszített, részben azért, mert egy sor fontos kérdésben együtt szavazott az MDF-fel, részben mert a pártszékház eladása nem nagyon illik a Fidesz-image-be, sokak szerint méltatlan húzás volt így előteremteni a kampányhoz szükséges pénzt. Most valahogy divat is lett a Fideszben csalódnani. De ennek a csalódásnak némi alapja azért csak van. Nem?*

– Most már nemcsak állításokat, hanem mindenféle – kétes – magyarázó hipotéziseket szegez nekem. De azért válaszolok. Nem tudom, mennyire elterjedt és mennyire tartós ez a divat. De szinte elkerülhetetlen volt, hogy a közvélemény-formáló értelmiség ilyen hangulatba ringassa magát. Ezt hidegvérrel kell kezelni.

– *Tehát erről a közvélemény-formáló értelmiség tehet?*

– Ennek épp az az oka, hogy a Fidesz ilyen erős. Mindig könnyebb rokonszenvezni azzal, aki gyenge, aki senkit nem fenyeget. Aki a hatalom közelébe kerül, az mindig félelmet ébreszt – nem csak a politikai riválisai körében, hanem még a barátaiban is. Ez teljesen természetes. Másrészt azon társadalmi csoportok között, amelyekben erősödik a nosztalgia a régi rezsim iránt, az értelmiség nem kullog éppen hátul – aminek nagyon komoly oka van. Az átmenet legsúlyosabban az ipari munkásság után az értelmiséget érintette. Elveszítette a létbiztonságát, anyagi helyzete romlik. A professzionális értelmiség egy része, a tanárok, az irodalmárok, sőt az újságírók is általában a vesztesek között vannak. Visszavágyódnak a rendszerváltás előtti évekbe.

– *Ezt most komolyan mondja? Azt hiszi, hogy az értelmiség vágyódik vissza a múltba? Gondolom, legfeljebb a félmúltra lehet ez igaz, a rendszerváltás előtti várakozással teli hónapokra.*

– Való igaz, nem Rákosi pajtásra tekintenek nosztalgiával, hanem a késői Kádár-korra, amikor még létezett a régi kommunista rendszerre jellemző stabilitás, de már volt bizonyos mozgási szabadság, anyagi kényelem.

– *Az az értelmiség, amelyik 1988–89 tájékán nagyon gyorsan radikalizálódott, határozott rendszerváltást akart, nem számolt volna azzal, hogy ez mivel jár?*

– Igen, ezt gondolom. De szerintem ezzel senki nem számolt. Hogyan is számolt volna! Olyan gyorsan jött ez az egész. Még az igazán vérmes reményeket szövögető politikusok is sokkal lassabb átmenetre készültek föl. Miért is törték volna azon a fejüket, hogy ennek az átmenetnek milyen fájdalmas

következményei lesznek? A legokosabb közgazdák és politikusok persze elméletileg tudták, hogy mivel jár a rendszerváltás, de azt nem gondolták végig, hogy rájuk nézve ennek milyen következményei lehetnek. Ezt nagyon nehéz is lett volna előre végiggondolni.

– *Ha volna is nosztalgia – bár ez vitatható –, akkor ez nem éppen az Antall-kormánynak köszönhető? Nem ebből az új ideológiai államból, az új tekintélyelvűségből van elege az értelmiségnek – és talán másnak is? És miután a Németh-kormány már igazán ideológiamentes válságmenedzselést folytatott, s akkor már szabadon lehetett élni, írni, gondolkodni, vállalkozni, ezért mutatkoznak a visszavágyódás jelei – ha ilyenek egyáltalán vannak? S ez nem azt jelenti, hogy az emberek a múltba vágyódnának vissza.*

12 – Ez is, az is igaz lehet. Azt nem hiszem, hogy bárki arra gondolna, hogy vissza lehet térni a régi rendszerbe. Magyarországon nincsenek komoly restaurációs erők, a szellemet senki nem akarja visszagyömöszölni a palackba. Vagy ha akarná, akkor sem hiszi, hogy sikerül. De az értelmiségnek azért nem csak a nemzeti-konzervatív vagy a szélsőjobboldali, sőt nyilas megnyilatkozásokból van elege, hanem általában meglehetősen csalódott. Nem nagyon tetszik nekik az a világ, ami az átmenetből kijött. Ez nem is csoda; az értelmiség mindenütt utálja azt, ami most nálunk burjánzik; a konzumerizmus, a kapitalizmus az értelmiség számára általában nem túl vonzó. Félre ne értsen, nem azt mondom, hogy az értelmiség elárulta a rendszerváltást, vagy hogy gyengébbnek bizonyult, mint amilyennek lennie kellett volna; távol áll tőlem az ilyen moralizálás. Az értelmiségi kultúra mindenütt, még a fejlett kapitalista demokráciákban is dominánsan kapi-

talizmusellenes, és még a demokráciával való viszonya is meglehetősen ingatag. Semmiképpen nem akarnék vádaskodni, hogy a magyar értelmiség balra húz – hiszen ez sokkal inkább igaz a nyugati értelmiségre.

– *Akkor viszont ki lesz hatalmon, ki fog itt kormányozni 1994 után?*

– Ki lesz hatalmon? Miután 1994 után is minden bizonnyal demokrácia lesz, nem csak a kormánynak lesz itt hatalma. Ki fog kormányozni? Remélhetőleg minél szélesebb koalíció. Jósolgatni nem akarok, mert eddig rossz jósoknak bizonyultam. De azt azért megkockáztatom, hogy a jelek szerint olyan koalíció fog kormányozni, amelyből a nyilas-félynyilas szélsőjobb hiányozni fog. Ha ez történik, akkor már nem nagyon panaszkodhatunk.

– *Ez a szélsőjobb nem lesz veszélyes? Nem fenyegeti majd a parlamentarizmust?*

– Ez sajnos nem biztos. De a magyarországi szélsőjobb eddig főképp azért volt veszélyes, mert a kormánypárton belül működhetett, és a kormánypárt tekintélyével lépett fel. Ezért a szélsőjobb nagyon sokakat felbátorított, akik nyilas módon gondolkodnak, de amúgy lapítottak volna. Úgy érezték, támogatja őket az államhatalom. Most ebben az érzésükben meginogtak. Remélhetőleg most már a nyilasok semmiféle állami támogatást nem élveznek, s ezáltal mérséklődik a befolyásuk, s a velük szimpatizáló emberek – mert hisz ilyen társadalmi csoportok kétségkívül léteznek – talán kissé visszahúzódnak.

– *A Fidesz mindig is mentes volt ettől? Soha nem bukkantak fel a Fideszen belül szélsőséges, nacionalista, populisták?*

– Én ilyesmivel nem találkoztam. Erre allergiás vagyok, ha ilyesmit látok, azonnal megérezem. De nem lát-

tam. Akiiket én ismerek, azok ugyanúgy kiütést kapnak ettől a csodaszarvasos-árpádsávós magyarkodástól, mint én.

– *Hogyan képzelem Orbán Viktor, Fodor Gábor, Áder János, Szájer József, Deutsch Tamás politikai jövőjét?*

– Nagyon nagy baj lenne, ha ezek a politikai tehetségek előbb-utóbb nem lennének miniszterek, kormányzati tényezők. Ők – és még másokat is meg tudnék nevezni – igazi, nagy politikai tehetségek. Ilyesféle tehetség

kibontakozására Magyarországon nem is tudom, hány évtizede nem volt mód. Most van. Vannak is ilyen tehetségek – előfordulhatnak persze az is, hogy nincsenek, mert ez nem következik a társadalom állapotából, ez nem következik semmiből, erre születni kell. De vannak. Mi csak álmélkodhatunk, hogy vajon honnan vették ezt a biztos fellépést, rugalmasságot, helyzetérzékenységet... itt csodáról van szó, ritka szerencsés tényezők egybeeséséről.

Kovács András: „A Fidesz még soha nem állt olyan közel az SZDSZ-hez, mint most”

– *Miért nem az SZDSZ-hez csatlakoztattam? Hiszen tagja volt az egykori demokratikus ellenzéknek, és régi barátainak nagy része ebben a pártban politizál. Mi vitte a Fideszhez?*

– Valóban, már egyetemista koromban, aztán később is ahhoz a körhöz tartoztam, amelyet ma demokratikus ellenzéknek szoktak nevezni, és ebből a körből került ki szinte valamennyi barátom. Sokukkal, függetlenül attól, hogy melyik pártban politizál, vagy politizál-e egyáltalán, ma is baráti viszonyban vagyok. Miután 1977-ben a „Marx a negyedik évtizedben” című szamizdat kötet kiadása miatt kirúgtak az állásomból, és ezután 13 évig szabadúszó voltam, szinte kizárólag csak abban a körben éltem, amelyből a későbbi SZDSZ létrejött. Ott is voltam az SZDSZ megalakításakor, sőt „A rendszerváltás programja” címen ismert kék könyvecskében írtam is egy piciny és feledhető részt. Mégis, leginkább mindenféle véletlennek köszönhetően, a Fidesz tanácsadója lettem. Ennek egyik oka nyilván az volt, hogy

az SZDSZ-ben már épp elég, mindenféle szempontból hozzám hasonló ember politizált, és még egyre, nyilván, nem volt szükség. A későbbi fideszeseket valamikor 1985–86 körül ismertem meg, amikor még szakkollégisták voltak, és a szakkollégiumokba különféle ellenzékieteket is meghívtak előadásokra, vitákra. Nagyon vonzó társasággal találkoztam, nemcsak nagyon okosak voltak, hanem rögtön kitűnt például Orbán Viktor, Kövér László vagy Fodor Gábor politikai tehetsége is. Hogy mi volt a gondolkodásukban olyan vonzó, azt talán egy régi viccel tudnám legjobban illusztrálni: egy nyugati televízióban a nyolcvanas években megkérdezték egy lengyel és egy magyar ellenzékiet, hogy mit akarnak végül is elérni, mire a lengyel azonnal rávágja: „mi a szabadságért harcolunk”, a magyar viszont némi tépelődés után azt mondja: „Hát, mi is a szabadságért harcolunk, de engedjék meg, hogy gyorsan elmagyarazzam, mi az, hogy mi, mi az a szabadság, és hogyan kell érteni azt, hogy harcolunk.” Az én kor-

osztályomban a politizáló értelmiség valamennyi csoportja állandóan bonyolult mérlegelésekkel, összehasonlítgatásokkal és esélylatolgatásokkal igyekezett meghatározni viszonyát a rendszerhez, amiben élt (és igazolást nyerni arra, amit tett vagy még inkább arra, amit nem tett). A későbbi fideszesek számára azonban teljesen egyértelmű volt, hogy ebből a rendszerből nem kérnek, hanem egy nyugati típusú demokráciában szeretnének élni. A politikai cselekvés problémái pedig csak ennek a premisszának a kimondása után kezdődnek. Szóval, nagyon tetszett nekem az a légkör, amit a szakkollégiumokban érzékeltem, úgy éreztem, hogy ez a generáció igazolja vissza azt, amit a demokratikus ellenzék csinált. Tudtam róla, hogy egy ellenzéki politikai szervezet megalakítására készülnek, ott is voltam a Fidesz megalakulásának bejelentésekor, az első rendezvényeken, itt-ott segítettem az első szövegek megfogalmazásában, külföldi kapcsolatok összehozásában, egyszerűen nem valamiféle hirtelenül előállott helyzet volt, amikor a választások után felkértek, hogy legyek a párt tanácsadója.

- Mi a fő oka annak, hogy a Fidesz önálló pártként jelent meg a politikai életben, és miért olyan feszült, ellenséges a viszonya az egykori természetes szövetségeseivel, kiszemelt koalíciós partnerével - az SZDSZ-szel?

- Nos, ha ellenségességnek eddig nem láttam is jelét, abból, hogy a Fidesz végül is önálló pártként jelent meg a politikai életben, valóban nem kellett volna feszültségnek támadnia két olyan párt között, amely politikai ideáljait, programját tekintve ilyen közel áll egymáshoz. Egy biztos, a fideszesek ugyanúgy érzékelték, ahogy ön is: az első feszültségek nem ideológiai vagy nagypolitikai kérdések körül tá-

madtak, hanem az önállóság deklarálása gerjesztette őket valamikor 1989 végén, amikor a Fidesz elhatározta, hogy elindul a választásokon. A fideszesek úgy érezték, hogy az SZDSZ csak lelkes segédcapatként tudta volna elfogadni őket, de károsnak tartja, hogy önálló, a liberális szavazatokért versenyre induló pártként lépnek fel, és nem ad semmi esélyt arra, hogy bekerüljenek a parlamentbe. Ezzel magyarázták, hogy az SZDSZ visszautasította azt az ajánlatukat, hogy 5-5 körzetben indítsák közös jelöltként a két párt vezetőit a választásokon. A Fidesz elleni fő szabaddemokrata vád pedig már a választások utáni első időkben is az volt, hogy a fideszesek „lebegtetik” az MDF-hez való viszonyukat. Ezt a fideszesek igen zokon vették, mert úgy vélték, míg őkötük azt várják, hogy kijelentsék: soha, semmilyen formában nem hajlandók együttműködni az MDF-fel, addig az SZDSZ titokban, a „természetes szövetséges” háta mögött tárgyal és köt paktumot a fő ellenféllel. És így gyűrűzött ez tovább és tovább...

A két párt közötti különbség, amelyből időnként feszültség is támad, azonban nemcsak két önálló, saját magát a másikkal képest meghatározni akaró és önálló intézményi érdekekkel rendelkező és egymással versengő szervezet meglétéből, hanem egy generációs-kulturális különbségből is fakad. A fideszesek, amikor elkezdtek politizálni, teljesen érintetlenek voltak attól a hol népi-urbánusnak, hol törzsinek nevezett megosztottságtól, amely az én generációmat is erősen érintette. Ők, hogy úgy mondjam, természet adta, magától értetődő módon urbánusok voltak, hiszen politikai eszményeik, kulturális, életvitelbeli, viselkedési normáik, vagy például a hithez és az egyházakhoz való viszonyuk mind a

modern polgári mintákhoz igazodott. Másfelől ugyanilyen természetes módon érzékelték és tekintették fontosnak, racionális válaszra várónak azokat a problémákat, amelyeket a nemzeti problémák között szoktak felsorolni. De nem ruházták fel egyik problémakört sem identitásteremtő funkciójú, szimbolikus jelentéssel. Ezért aztán, főleg eleinte, nem is értették az MDF és az SZDSZ, illetve a mögöttük álló értelmiségi körök között folytatott egynemely vita érzelmi intenzitását. A konfliktusokat az „első jelentés” szintjén érzékelték, nemigen volt meg a dekódoláshoz, a szimbolikus jelentés megértéséhez szükséges referencia-rendszerük. Ezt szokták néha úgy értelmezni, hogy a Fidesz kívül maradt az ideológiai vitákon.

– *Mikor értették meg mindezt? Mikor esett le a tantusz?*

– Nyilvánvaló, hogy ma már jobban értik, miről van szó. Mindez nem változtat azon, hogy nem szívesen hagyják magukat ebbe az általuk irracionálisnak tekintett megosztottságba belesodortatni. Mert számukra irracionális az, hogy mondjuk egy MDF-beli konzervatív és egy SZDSZ-beli konzervatív nemhogy nem egy pártban politizál, hanem még feneketlenül gyűlöli is egymást. Én – nyilván már az életkorom miatt is megadóbb vagyok az előtt, ami tényként létezik – nem használnám a helyzet leírására az irracionális szót. De egyetemi oktatóként szerzett tapasztalataim megerősítik azt, amit a fideszesek állítanak: a fiatal generáció egy jelentős része már nem a családtól vagy az iskolától kapja meg azokat az impulzusokat, amelyek valamelyik törzsi tábor felé terelik, hanem a politikai, kulturális stb. elit idősebb generációi szocializálják hozzá őket ehhez a megosztottsághoz. Ezért is fontos a Fidesz megjelenése a ma-

gyar politikában, mert esélyt jelent a szimbolikus politizálástól való megszabadulásra, és – talán – az értelmiség kulturális megosztottságának enyhítésére is.

– *Visszatérve az előző, a Fidesz előtti korosztályok megosztottságára, az azért nyilvánvalóvá vált, hogy nemcsak megöröklött konfliktusok akadnak, hanem a két nagy párt – az MDF és az SZDSZ – valóban eltérő módon képzeli el a modernizációt. Kiderült, hogy sokak számára valóban létezik magyar út, és nemcsak úgy, ahogy azt a most szerveződő mozgalma számára Csurka István fenntartja; létezik harmadik utas felfogás, tovább él az az etatizmus, paternalizmus, amely a késő Kádár-korszak sajátossága volt. Ezzel szemben a liberális pártok egészen másmilyen modernizációt javasolnak. Ezek után különösen meglepő az, hogy az SZDSZ-től távolodik a Fidesz – miközben nem közeledik a másik ellenzéki párthoz, az MSZP-hez –, viszont közeledik a csurkátlanított MDF-hez. Ön, mint a Fidesz tanácsadója erről hogyan vélekedik?*

– Először is – és nemcsak mint a Fidesz tanácsadóját – rettenetesen furdal a kíváncsiság, hogy miként jutott a fenti következtetésekre. Lehet, hogy azokban az újságpéldányokban, amelyeket én kapok, más áll, mint azokban, amelyek az ön kezéhez jutnak, lehet, hogy elvesztettem a rálátáshoz szükséges kellő távolságot, és nem látom a fától az erdőt, de úgy vélem, hogy a Fidesz még sosem állt olyan közel az SZDSZ-hez, mint most. A két pártot hónapok óta egy írásos egyezményben rögzített megállapodás köti össze, hetek óta folynak a tárgyalások egy formalizált választási szövetség megkötéséről, amelyben – egyébként a Fidesz javaslatára – mindkét párt vállalná, hogy egyetlen másik parlamenti

párttal sem működik együtt a választások során, viszont egymás jelöltjeit meghatározott szabályok szerint támogatni fogják, és körvonalazódnak egy esetleges választások utáni koalíció létrehozásának mechanizmusai. Ami pedig a parlamenti állásfoglalásokat illeti, az esetek 95 százalékában a két liberális párt egyformán foglalt állást. Azt gondolom, hogy a két párt viszonyát illetően ezek a mérvadó tények, és nem az, hogy néhány kérdésben a Fidesz álláspontja kétségtelenül nem egyezett meg az SZDSZ-ével. A honvédelmi törvény vitájában például a fideszes szakértőknek az volt az álláspontjuk, hogy a jelenlegi külpolitikai helyzetben nagyobb az a veszély, ami a honvédség gyors reagálóképességének korlátozásából fakad, mint az, amit a hadsereg belföldi bevetése ma jelent. Ezt az SZDSZ nem így látta. A Fidesz ellenezte a társadalombiztosítási önkormányzatok létrehozatalát, mert szakértői úgy vélekedtek, hogy a biztosítottak jobban járnának, ha a TB vagyontát a gazdasághoz értő, profi menedzserek, és nem politikusok működtetnék. A két párt ebben sem értett egyet. De ebből más következtetés nemigen adódik, mint hogy két pártról van szó. Mindamellet az nem tartom teljesen véletlennek, hogy az SZDSZ és a Fidesz megállapodás aláírása után felerősödtek azok a törekvések, amelyek a Fideszt az MDF oldalára akarják préselni.

– *Mi lehet e mögött?*

– Az SZDSZ és a Fidesz közötti megállapodás – amelyhez minden jel szerint a parlamenten kívüli kisebb liberális pártok is csatlakozni kívánnak – egy nagyon erős liberális centrum kialakulását jelenti. Ha ebből a megállapodásból egy választási szövetség is kialakul – amire minden remény megvan –, akkor ez jelentősen csökkenteni

fogja más pártok esélyét, hogy egyéni választókerzetekből képviselőket juttassanak a parlamentbe. Ezért ez a megállapodás mind az MDF, mind az MSZP érdekeit sérti. Az MSZP-nek ebben a helyzetben az az érdeke, hogy a Fideszt az MDF oldalához szorítsa...

– *Már miért volna ez az érdeke?*

– Először is, mert az MSZP is látja, hogy a liberális centrum választási szövetsége milyen irányban befolyásolja a választási esélyeket. Aztán azért, mert a Fidesz politikai tőkéje ellenzékiességéből fakad, és a Fidesz szavazótáborra radikálisan ellenzéki. Ha tehát el lehet hitetni, hogy a Fidesz egy gyékényen árul a kormánnyal, az MDF-fel, akkor ezeknek a szavazóknak az MSZP kínálhatja fel magát, mint a legnagyobb és legkövetkezetesebb ellenzéki erő. De az MDF-nek is érdeke, hogy magához igarolja a Fideszt, mert ez egyrészt „igazolhatná” a párt megtisztulását, másrészt lehetőséget teremtené rá, hogy a választások alapmotívumává ismét a primitív antikommunizmus váljék, és a kormánypártok a választást a „nemzeti erők” és a „múlt rendszer örökösei” közötti választásként tüntethessék fel.

– *Vannak-e már olyan koalíciós partnerek, akikkel a liberális pártok a választások után tárgyalásokat kezdenének?*

– Mind a Fidesz, mint az SZDSZ vezetői azt nyilatkozták, hogy adott esetben mindkét irányban nyitottak, és sem az MDF-et, sem az MSZP-t nem zárják ki mint jövőendő koalíciós partnert...

– *Ugyanakkor viszont Palotás János, a Köztársaság Párt vezetője azt mondta, hogy az MDF-fel nem hajlandó a közös kormányzásra, mert ha a választók a kormányzó koalíció pártjait leszavazzák, ez azt jelenti, hogy nem kívánják a hatalomban látni. Ellenzéki*

pártok ne mentsenek meg bukott kormánypártokat.

– Ezt a megfontolást mindenképpen számításba kell venni. Való igaz, bukott pártoknak egy ideig az ellenzékben van a helyük. De mindamellett számításba kell venni azt is, hogy milyen helyzetben van az ország. Előfordulhat, hogy a választásokat esetleg megnyerő liberális pártoknak például a gazdaság szanálásához szükséges intézkedések meghozatala, a politikai stabilitás biztosítása érdekében olyan pártokat is be kell vonni a kormányba, amelyek nem tartoznak majd a valószínű liberális választási szövetséghez.

– *Szükség lehet nagykoalícióra? Tehát ha az MDF gazdaságpolitikájának eredményeképpen elveszett mondjuk a magyar ipar fele, van hétszáz ezer munkanélküli, a mezőgazdaság olyan rossz helyzetben van, mint az ötvenes években, akkor amiatt be kell vonni az új kormányba, hogy ne akadályozza meg a stabilizációs politikát? Arra kell kényszeríteni, hogy osztozzon a szanálás felelősségében – ha már miatta válik szükségessé a szanálás? Be kell vonni őket megint a hatalomba, hogy ne szavazzák le a népszerűtlen döntéseket?*

– A kérdés még ennél is drámaibb: mindezek a megfontolások ugyanis az MSZP-re is vonatkoznak. Most ugyanis annak isszuk a levét, amit a szocialista kormányok és az MDF-kormány egymás után összehoztak. Érthető az afölötti morális felháborodás, hogy azok, akiket a felelősség terhel a mai csődért, 1994 után esetleg újból a hatalom részesei lesznek. Sok szempontból megnyugtatóbb lenne, ha 1994-ben csak a „tiszták” alakítanának kormányt. De a koalíciós elképzeléseket rendszerint más megfontolások irányítják. Ezek között az az első, hogy a megalakuló kormány megfelelően sta-

bil legyen ahhoz, hogy meghozhassa a szükséges és esetleg népszerűtlen intézkedéseket is, és egyúttal ne emelje be politikai riválisait hosszú évekre a győztes pozíciójába azzal, hogy magára vállalta a piszkos munka elvégzését. Amikor a nyolcvanas évek elején a csődbe ment izraeli gazdaságot szanálni kellett, akkor a két ősellenség, a Likud és a Munkáspárt hasonló megfontolásokból évekig együtt kormányzott. Magyarországon is lehet hasonló helyzet, amelyben a kormánynak nemcsak a szilárd parlamenti többséget kell biztosítania, hanem részesítenie kell a kormányzati felelősségből olyan politikai erőket is, amelyek esetleg késztetést éreznének arra, hogy az elkerülhetetlen intézkedések ellen fellépve és mozgósítva növeljék politikai tőkájüket.

– *Nem arról van szó, hogy a liberális pártok félnek a nép-nemzeti – főleg populista – ellenzékétől? Akárhányan maradjanak is az MDF-ben Csurkáké kiválása után, tartanak az MDF-től mint mozgalomtól? És persze a Magyar Út mozgalomtól kiváltképp... Nem azért kell legalább egy „nép-nemzeti” pártot magukhoz édesgetniük a liberálisoknak, hogy megszelídítsék saját eljövendő ellenzéküket?*

– Sajnos a mai magyar helyzetben mind a nacionálpopulizmus, mind a szociálpopulizmus valós veszély, és több párt, politikai mozgalom is kacérkodik velük. A szélsőjobboldal csak egyik ezek közül, de vannak ilyen hajlamok például az NDSZ-ben, az MSZMP-ben és máshol is. Ami a szélsőjobboldalt illeti, bizonyára még hosszú ideig a magyar politikai élet egyik problémája lesz ennek a politikai potenciálnak a semlegesítése. Antall József azzal a megoldással kísérletezett, amit Franz-Josef Strauss az NSZK-ban sokáig sikerrel alkalmazott: saját

pártjába inkorporálni, a hatalmon belül megfékezni a szélsőségekre hajló csoportokat a hatalom fegyvelmező ereje és a pártfegyelem révén. Neki ez nem sikerült, mára a szélsőjobb önállósult. E végkifejlet felől nézve Antall taktikája azért is rossz taktikának bizonyult, mert a mostanra önállósult szélsőjobboldal túlságosan sokáig sütkérezhetett a kormányzati legitimitás fényében. Ezért nagyobb károkat okozott és erősebb politikai pozícióban kezdett önálló életet, mint más esetben tehette volna, és Antallék számára is nehezebb lesz megvonni a határt maguk és Csurkákéik között. Az ő feladatuk ugyanis elsősorban most az, hogy a jobboldalt támogató csoportokban tegyék szalonképtelenné a szélsőjobboldalt. Azt kellene elérniük, hogy a jobboldal politikai bázisát képező rétegek, csoportosulások megtanulják, hogy mi az a fajta jobboldaliság, amelyet esetleges késztetéseik ellenére sem jó támogatniuk, mert máskülönben a jobbközép a „szalonképebb” céljaik képviselőjét sem vállalhatja. Ha ez sikerül nekik, lesz kalkulálható jobboldal a magyar politikában, és más lesz a pozíciója a magyar politikai életben, mint különben. Egyébként nem adok sok esélyt rá, hogy a mai szélsőjobboldal bekerül a parlamentbe a következő választásokon. Ám valójában nagyon nehéz megmondani, mi a rosszabb: ha a szélsőjobb kiszorul a parlamenti politikából, és akkor kizárólag az utcán politizál, vagy pedig ha benn van valamilyen marginális pozícióban a parlamentben, ami bizonyos kontrollt jelent, de ugyanakkor állandó nyilvánosságot biztosító fórumot kap, és parlamenti szerepléséből társadalmi legitimitást merít... Jelenleg nem tartom különösen veszedelmesnek a magyarországi szélsőjobboldalt, de nem szabad elfelejteni, hogy a ré-

gió, amelyben élünk, teli van etnikai-nemzetiségi konfliktusokkal, és sajnos nem zárhatjuk ki, hogy Magyarország is belecsúszik a balkáni káoszba. És ekkor eljön az ő idejük...

– *Őn szerint Fidesz–SZDSZ–MDF-nagykoalíció volna a választások után a megnyugtató megoldás?*

– Erről ma még korai lenne spekulálni. Nem tudjuk, mik lesznek a választások eredményei, nem tudjuk pontosan, milyen lesz az ország helyzete 1994 nyarán, és azt sem, hogy milyen MDF marad a színen a választások után. Lehetséges olyan helyzet, amelyben egy ilyen koalíció az optimális megoldás – nem véletlen, hogy Charles Gati, a kiváló történész és újabban Clinton elnök politikai tanácsadója kelet-európai kérdésekben ezt a megoldást vetette fel. De az is lehet, hogy még ennél is szélesebb, vagy éppenséggel más összetételű koalícióra lesz szükség. Nem mindegy például, hogy milyen erősen kerül ki a Magyar Szocialista Párt a választásokból. Ha nagyon erős lesz, akkor nyilván „összenyomja” a többi pártot, mert mindegyik tartani fog attól, hogy az elitekbe való beágyazottsága miatt amúgy is erős szocialistákkal lépjen koalícióra. Ha a liberális közép kerül ki erősen a választásokból, akkor nyilván nem fog nehezebbre esni, hogy bármely irányban tájékozódjon, a helyzet-től függően.

– *A Fidesz pragmatikus pártként mutatja be magát. Az elmúlt hónapokban ez a pragmatizmus nagyon sokba került. Bármennyire ésszerű gazdasági érvek szóltak is egy alacsonyabb nyugdíjmellettel, a Fidesz mégis valószínűleg több százezer szavazatot veszített népszerűtlen állásfoglalásával. Ráadásul erre semmi szükség nem volt, hiszen a Fidesz ellenzékben van. Neki nem kell népszerűtlen intézkedéseket*

meghozni, mi több, az sem várható tőle, hogy azokat legitimálja, megtámogassa. Mégis ezt tette. Miért?

– A Fidesz valóban pragmatikus, gyakorlatias párt, de a gyakorlatiaság nem azonos az elvtelenséggel, elentéte nem az elvszerűség, hanem a dogmatizmus. Igaza van, a Fidesz nyugodtan megszavazhatta volna a 16 százalékos nyugdíjemelést akkor is, ha tudta, hogy erre nincs pénz. Nem került volna semmibe. Az erről folytatott vitában azonban az az álláspont kerekedett felül, hogy még ellenzékben sem szabad betarthatatlan ígéreteket hangoztatni. Nem tudom, mennyire volt ez bölcs dolog, de egy biztos, nem volt valamiféle cinikusan gyakorlatias, csak választási szempontokat szem előtt tartó döntés. Bár a Fideszt gyakran vádolják ilyesmivel, nem ez volt az első eset, amikor a Fidesz szembefordult a népszerűnek vélt állásponttal. Ilyen volt az is, amikor a kárptólás kérdésében azt mondta, hogy senki ne kapjon semmit...

– Igen, de akkor alighanem ez volt a többségi vélemény a társadalomban. Ráadásul a Fidesz átlagéletkorából, vezetőinek világlátásából is ez következett.

– De semmiképpen nem következett volna egy cinikus, csak a pillanatnyi politikai hasznot kalkuláló pragmatizmusból, hiszen sokan akkor is azt mondták, bármennyit kapunk is, az is pénz. Senkinek semmit – ez merész dolog volt.

– De, ismétlem, többségi vélemény.

– Ezt akkor nem lehetett tudni. Nem véletlen, hogy egyik ellenzéki párt sem merte ezt az álláspontot képviselni a vitában. De hasonló a helyzet az igazságtételi törekvésekkel való szembenállás esetében is. Nem lehetett eleve tudni, nem sodorja-e el a jogállamiság elvei mellett kiálló pártokat

az elemi felháborodás afelett, hogy valóban súlyos bűnök maradnak megtorlatlanok.

– Néhány éve még sokan azt gondolták – talán a Fidesz vezetői is ezen a véleményen voltak –, ha igaz is az, hogy a Fidesz harminc-negyven százalékos nyert a választásokon, akkor sem Orbán Viktor lenne a miniszterelnök, akkor sem Fodor Gábor, Deutsch Tamás, Áder János és Szájer József lennének a miniszterek, hanem az egyes szakterületek legjobb szakértőit kérnék fel az államigazgatási tisztségekre. Azt hittük, hogy a Fidesz olyan szakértőket óhajt majd megnyerni, akiknek nagyobb a tekintélyük, mint amekkora szavazói bázisa a pártnak lehet. Ma már jól látszik, hogy a Fidesz szeretne kormányozni, ők maguk akarják a miniszteri pozíciókat. Hogyan alakult át ez?

– Én nem érzekelttem különösebb átalakulást ebben a kérdésben. Az esetleges kormányzás sosem volt nagy vitatéma, de tudomásom szerint a fideszes politikusok mindig úgy gondolták, és ma is úgy gondolják, hogy ha kormányzati pozícióba kerülnének, akkor bizonyos tisztségekre fideszes politikusokat, másokra pedig tekintélyes szakembereket javasolnának. A változás inkább abban van, hogy ma már a közvélemény komolyan veszi, hogy a fideszes politikusok felelős pozíciókba kerülhetnek a választások után.

– Szemérmesen nem beszéltek arról, hogy Orbán Viktor vagy Fodor Gábor-e a miniszterelnök-jelölt? Nem akarták felosztani a Fideszt Orbán-pártra és Fodor-pártra, vagy eddig erre nem volt szükség?

– A Fideszen belüli viták tapasztalatom szerint nem annak a dimenzióknak a mentén alakulnak, hogy ki milyen pozícióra pályázik. Eddig ugyan soha nem jelentették be, de a pártelnökválasztás

tisztázta, hogy Orbán Viktor a Fidesz miniszterelnök-jelöltje. És az is nagyjából látható, hogy milyen területeken dolgoznak a pártnak azok a politikusai, akik alkalmasnak látszanak kormányzati pozíciók betöltésére. Fodor Gábor

például kiváló kultuszminiszter lenne, Szájer József biztosan alkalmas komolyabb külügyi tisztségek betöltésére, Áder János is remekül el tudna vezetni egy nagyobb apparátust. De hát ezen még ráérünk gondolkodni...

SIC ITUR
AD ASTRA
FIATAL TÖRTÉNÉSZEK FOLYÓIRATA

TÖRTÉNÉSZPORTRÉK

A szám tartalmából:

Marczali Henrik Leopold Rankéről

René König Max Weberről

Werner Kaegi Johan Huizingáról

Bronislaw Geremek Marc Blochról.

Kapható a Stúdium és a Magiszter

Könyvesboltokban, a Századvég

Könyvklubban, valamint az ELTE BTK-n

a Magyar Történezhallgatók Egyesületénél.